

[Time:2½ Hours]

[Marks: 80]

Please check whether you have got the right question paper.

N.B.: 1. Attempt all questions.

2. Each question carries 20 marks.

1. a) Examine the relationship between business class and politics in the post-independence period

OR

1 b) Briefly explain the issues of land in urban and rural areas of Maharashtra.

2. a) Discuss the role of NCP in Maharashtra politics

OR

2 b) Review the coalition politics in Maharashtra

3 a) Explain the role of ShetkariShanghatna under Sharad Joshi in Maharashtra.

OR

3. b) Discuss the tribal issues in Maharashtra

4. a) Comment on environmental protection movement in Maharashtra.

OR

4. b) Elaborate on the development of right to information movement in Maharashtra.

[मराठी रुपांतर]

[वेळ: 2½ तास]

[गुण: ८०]

- सूचना : १) सर्व प्रश्न सोडविणे अनिवार्य
२) प्रत्येक प्रश्नांना २० गुण आहेत.

१. अ) महाराष्ट्रातील व्यावसायिक वर्ग आणि राजकीय क्षेत्र यातील स्वातंत्र्योत्तर कालखंडातील परस्पर संबंधांचे परीक्षण करा.

किंवा

- १ ब) महाराष्ट्रातील शहरी आणि ग्रामीण भागातील जमिनीचे प्रश्न थोडक्यात सांगा..
२ अ) महाराष्ट्राच्या राजकारणातील राष्ट्रवादी काँग्रेस पक्षाच्या भूमिकावर चर्चा करा

किंवा

- २ ब) महाराष्ट्रातील पक्षीय आघाड्या किंवा युतीच्या राजकारणाचा आढावा घ्या.
३ अ) महाराष्ट्रात शरद जोशींच्या शेतकरी संघटनेची भूमिका स्पष्ट करा.

किंवा

३. ब) महाराष्ट्रातील आदिवासी समुदायाच्या प्रश्नांची चर्चा करा.
४. अ) महाराष्ट्रातील पर्यावरण संरक्षण चळवळीवर भाष्य करा.

किंवा

४. ब) महाराष्ट्रातील माहितीच्या अधिकाराबाबतच्या चळवळीच्या वाटचालीचे विवेचन करा.